

UIT DE PRAKTIJK: EEN VERKRACHTTE MAN^o

Woet L. Gianotten*

Via de zedenpolitie meldt zich bij de Rutgers Stichting een volwassen man die een maand tevoren is verkracht. Gedurende enige maanden gaat de therapeut met de man op weg om deze traumatische ervaring en de consequenties daarvan een plaats te geven in zijn leven.

De casus op zich is zo uitzonderlijk dat de beschrijving ervan kan neigen tot het sensationele. Er wordt meerwaarde aan het verhaal gegeven door de overdenkingen rond een aantal aspecten van wat gebeurde.

Het verhaal

Henk** is 25 jaar en werkt als onderwijzer op een basisschool. Hij woont alleen en heeft een vaste vriendin. Op een gewone avond, na een paar uur studeren rijdt hij nog even naar het centrum voor een drankje. Op het moment dat hij na 1 biertje terugkomt bij zijn auto en de deur opent wordt hij van achteren vastgepakt. Vóór hij het goed beseft is hij geblinddoekt, heeft een prop in zijn mond en zijn armen achter zijn rug vastgebonden. Ondanks flink tegenstribbelen wordt hij in een auto getrokken. Hij merkt al snel dat hij geen schijn van kans heeft. Na een tijdje rijden wordt hij uit de auto gehaald en een huis binnengebracht. Ondanks zijn tegenwerking wordt hij, half ontkleed, languit op zijn rug liggend, met handen en voeten vastgebonden op een bed. Gedurende een periode van waarschijnlijk ongeveer 3 uren wordt hij seksueel gebruikt. Al die tijd ziet hij niets door de blinddoek en kan hij door de prop in zijn mond niet praten of roepen. Vervolgens wordt hij van het bed losgemaakt en weer, met de handen achter zijn rug gebonden, in een auto gezet. Na enige tijd rijden laat men hem uit de auto. Hij kan zijn armen loswringen en kan eindelijk de lappen weghalen voor zijn ogen en mond. Henk blijkt ergens aan de rand van zijn stad te staan. Hij loopt terug naar zijn auto, rijdt naar huis, staat enige uren onder de douche en gaat, zonder te hebben geslapen, de volgende ochtend verwaasd naar zijn werk. Dat houdt hij twee dagen vol. Pas dan krijgt hij een ontzettende huilbui op het moment dat hij zijn vriendin opbelt. Hij blijft enige dagen als een zombie doorwerken tot hij, gedwongen door een klein ongeval, moet thuisblijven. Hij vertelt

* Drs. W.L. Gianotten, arts/psychotherapeut, werkzaam bij het seksuologie team Rutgershuis Utrecht; bij de afdeling Medische Seksuologie AZU/RUU en bij de afdeling Gynaecologie AZR/EUR.
Adres: Rutgershuis, Catharijnesingel 70, 3511 GM Utrecht.

** De naam en andere gegevens van Henk zijn uiteraard veranderd. Patiënt gaf toestemming voor publicatie in deze vorm.

^o Geaccepteerd voor publicatie 8 april 1992.

het verhaal dan aan zijn huisarts, die hem adviseert rust te houden en hem test op geslachtsziekten.

Als hij weer aan het werk gaat vertelt hij het toch maar aan een collega en aan het hoofd van de school. Een vriend adviseert hem om aangifte te doen bij de politie, die hem verwijst naar het Rutgershuis.

Het vervolg

Ik heb Henk gedurende 3/4 jaar begeleid. Het complete verhaal van alles wat hij doormaakte is erg uitgebreid en ter lering misschien niet zo erg relevant. In zijn verhaal kwamen echter verscheidene thema's boven die mijns inziens voor de seksuoloog/hulpverlener instructief zijn.

De thema's zijn achtereenvolgens: de sociale en psychische gevolgen, de reacties van de omgeving, de seksuele gevolgen en aspecten van de hulpverlening.

De psychische en sociale gevolgen

Verkrachting is een vorm van psychotrauma. De gevolgen daarvan zullen gekleurd worden door een aantal factoren zoals de ernst van wat gebeurde, de fysieke dreiging, de persoonlijke ontwikkeling, de sociale omgeving en waarschijnlijk ook door de eigen sekse.

We horen zo zelden over verkrachting van een man dat we nauwelijks een beeld hebben over de gevolgen van dat trauma.

Sommige reacties van Henk waren vergelijkbaar met de reacties van verkrachte vrouwen. Nog maanden later schrok hij hevig van onverwachte geluiden en kon hij geen mensen achter zich verdragen. Hij had langdurig moeite als de kinderen uit zijn klas hem aanraakten of achter hem kwamen staan. Henk had periodes van totale emotionele ontreddeering waarin hij een aantal keren naar een crisiscentrum geweest is. Anderzijds waren er periodes dat hij heel "onaangedaan" en gesloten was. Hij was dan soms jaloers op zijn vriendin die wél kon huilen. In de relatie met zijn vriendin was tot het trauma altijd een duidelijke emotionele taakverdeling geweest. Dit evenwicht raakte verstoord waardoor uiteindelijk de relatie stuk liep.

In zijn werk op school functioneerde Henk een tijd lang slecht, vooral in het contact met zijn collega's. Henk is vele weken ziek van zijn werk thuisgebleven.

De reacties van de omgeving

Het is doorgaans moeilijk om adequaat te reageren op het verhaal van iemand's psychotrauma, zeker als het gaat om seksueel geweld. Nog ingewikkelder wordt het als we horen over een volwassen man die het slachtoffer is van seksueel misbruik door vrouwen. Dat appelleert aan ongeloof of aan niet geheel serieus nemen van het traumatische aspect. Het roept nogal eens gegiechel op.

Hoe komt dat? Sommige mannen gebruiken tijdens het masturberen de voor hen opwindende fantasie door één of meer vrouwen overmeesterd te worden. Henk had deze fantasie nooit gehad. Toen hem zoiets in werkelijkheid overkwam was het niet alleen niet opwindend, maar zelfs zeer bedreigend.

Voor zover hij heeft kunnen horen ging het om een groep van drie vrouwen en een man. Uit die geluiden weet hij dat alle drie de vrouwen met hem hebben gecoi-teerd en dat de man niets seksueels met hem heeft gedaan.

Henk's vriendin reageerde in het begin eerst met ongeloof. Dat verdween snel. Het kostte haar wèl veel moeite om Henk te steunen en niet te worden opgezogen in eigen verdriet en verwarring.

Eén van Henk's vrienden reageerde letterlijk: "Dat is toch fijn, daar droomt iedere man van!". Deze vriend had zich later erg gegeneerd toen hem duidelijk werd wat het allemaal voor Henk had betekend. Zijn andere vriend kwam direct met een praktische oplossing: "Dat moet je aangeven!".

Toen Henk het verhaal bij de politie vertelde had de bewuste ambtenaar duidelijk moeite om hem te geloven. Toen Henk daarover later in therapie vertelde verontschuldigde hij de politieman: "Ik vond het zelf ook een indianenverhaal".

Hoe stond het met mijn eigen ongeloof? Ik had vóór Henk al veel mannen gezien die seksueel misbruikt waren, soms ook door een vrouw. Toch merkte ik dat ik voor mijzelf in Henk's verhaal relatief veel waarde hechtte aan die stukjes informatie die voor mij als "bewijs" dienden dat het echt gebeurd was. Dit is een reactie die ik niet ken van mezelf als ik een dergelijk verhaal hoor van een verkrachte vrouw. Ik was als het ware "blij" toen Henk na een half jaar over het vrijen vertelde dat het weer redelijk goed ging en daarbij meldde dat hij tijdens het vrijen zijn ogen niet durfde dicht doen. Dan dreigde de paniek weer toe te slaan. In mijzelf reageerde ik toen toch nog: "Dan moet het zeker waar zijn. Zoiets kan hij niet verzinnen!".

Een belangrijk aspect van de reacties van de omgeving, en misschien ook wel van Henk zelf, is bepaald geweest door de relatief grote aandacht voor het seksuele aspect en relatief weinig door de vrijheidsberoving en fysieke bedreiging. Ik ben benieuwd hoe anders de reactie van de diverse mensen zou zijn geweest als Henk alleen zou hebben verteld over de gijzeling, met blinddoek en prop in zijn mond, en over de existentiële angst die hij toen ervoer. Toen hij na enige uren werd losgemaakt van het bed dacht hij echt: "Nu word ik vermoord".

Henk had aan zijn collega's en schoolleiding verteld dat hij verkracht was. Toen in de behandeling duidelijk werd hoe weinig ondersteunend die mensen reageerden op Henk's slechte functioneren bedachten we samen om hen uitgebreid te vertellen over die gijzelingsaspecten. Vanaf dat moment bleek hij op school ineens meer steun en begrip te krijgen.

Het seksuele functioneren en de seksuele gevolgen

De seksuele respons van het lichaam is op het eerste gezicht soms onbegrijpelijk. Sommige mannen willen graag vrijen, maar krijgen door faalangst geen erectie. Ook

verkrachtende mannen blijken vaak seksueel niet goed te functioneren (Groth, 1979). Andere mannen krijgen erecties terwijl ze dat juist niet willen.

Hoe verliep dat bij Henk? Tijdens de uren dat hij op het bed lag vastgebonden hield hij bijna voortdurend een erectie. Terwijl hij normaal slechts 1x tijdens een vrijage een orgasme beleefde, kwam hij nu 3 keer tot een zaadlozing. Al die tijd was hij doodsbang en voelde geen enkel seksueel plezier. Hij probeerde zijn erectie tegen te houden en was kwaad op zijn lichaam omdat dit zo reageerde.

Toen hij veel later met zijn vriendin weer geleidelijk durfde gaan vrijen gebeurde het omgekeerde. Hij wilde graag maar er kwam noch een erectie, noch een zaadlozing. Hij had toen helemaal het gevoel dat zijn lichaam hem in de steek liet.

In de zeldzame literatuur over mannen die door één of meer vrouwen seksueel zijn misbruikt (Sarrel & Masters, 1982; Masters, 1986) lezen we dat de mannen op dezelfde manier reageren met een niet controleerbare seksuele respons. De fysiologische verschijnselen van de seksuele respons cyclus (erectie of lubricatie en orgasme) treden regelmatig op zowel bij mannen als vrouwen die verkracht worden. Voor de verkrachte man of vrouw is dit fenomeen doorgaans zeer vernederend en verwarrend.

Ons intrigeert het echter omdat het meer inzicht kan geven in de seksuele psychofysiologie. Mogelijk werkt dit bij volwassenen als volgt: De seksuele respons komt tot stand via centra in de omgeving van het ruggemerg. Normaal worden deze gereguleerd vanuit de hersenen; een regulering die echter niet noodzakelijk is. We zien dit bij de patiënt(e) met een hoge complete dwarslaesie. Bij hem of haar kan genitale stimulatie reflexmatig een normale genitale seksuele respons opwekken.

Bij een verkrachting wordt de man of vrouw door de massale bedreiging als het ware verlamd door angst, waardoor de hersenen geen invloed meer hebben op die perifere reflexbogen. Bij genitale stimulering treedt dan ongeremd doorbloeding en orgasme op. Als de massale dreiging weg is en, veel later, de man of vrouw weer probeert te vrijen, zal door factoren als angst, faalangst en flashbacks, de invloed van de hersenen juist beletten om weer normaal te kunnen reageren.

In het verleden heeft men ook wel gemeend seksuele reacties tijdens verkrachting te verklaren vanuit masochistische tendensen van het slachtoffer. Zo'n visie getuigt van zeer weinig inzicht in de essentie van verkrachting en weinig respect voor het slachtoffer. Bij Henk wees niets uit zijn seksuele fantasieën, dagdromen en gedrag op dergelijk masochisme.

Afgezien van de genitale reacties, hoe verging het Henk wat betreft de fysieke nabijheid in de relatie met zijn vriendin? Gedurende vele maanden had hij daar veel moeite mee. Hij wilde graag naast haar liggen, maar raakte dan meteen in paniek. Dat verminderde geleidelijk. Heel langzaam kon hij rustig blijven als hij tegen haar aan lag. Geleidelijk verminderden de flashbacks, zowel in frequentie als in intensiteit. Heel langzaam ook werd weer iets van knuffelen en vrijen opgebouwd. Zelf aanraken liep steeds ruim vooruit op het aangeraakt worden. Het duurde een half jaar voordat zijn penis weer aangeraakt mocht worden. Moeilijk bleef het als zijn vriendin iets deed wat Henk niet kon zien. Moeilijk bleef het ook als hij zijn ogen dicht had.

Masturbatie was voor Henk, als hij alleen was, voorheen een normale vorm van seks. Dit bleek compleet verdwenen en ook na een half jaar nog steeds weg.

Aspecten van de hulpverlening

In een verwerkingsproces na een seksueel trauma komen allerlei aspecten aan de orde die bepaald worden door het verleden van de persoon, door zijn coping mechanismes en door de relatie met en reacties van zijn omgeving. Het dagelijks leven gaat intussen min of meer gewoon door, en ook dat speelt mee in het proces van verwerking en begeleiding.

Wat kunnen wij in meer algemene zin van Henk's begeleiding leren? De gesprekken waren intensief en hadden vaak veel impact. Henk moest na een gesprek soms een dag vrij nemen. Uiteraard haalden vooral de details van wat gebeurd was hem erg door elkaar. Toch zag hij kans om zelf geleidelijk uit het dal te komen. Dat bleek vooral uit het feit dat hij geleidelijk weer meer lichamelijk contact durfde hebben. Daar was ik als seksuoloog uiteraard op gefocust. Die focus heeft echter ook zijn nadelen. Waar veel therapeuten de hand lichten met aandacht voor de seksuele aspecten van een verkrachting, heb ik de gijzelingsaspecten verwaarloosd.

Hoe zat het met de vriendin? Bij vrouwen die seksueel misbruikt zijn bijver ik me vaak om de mannelijke partner bij het verwerkingsproces te betrekken (Gianotten, 1991). Achteraf valt me op dat ik daar bij Henk veel minder aandacht voor heb gehad. Ik veronderstel dat dit met sekseverschil te maken heeft. Het heeft Henk lange tijd veel moeite gekost om normaal met zijn vriendin om te gaan. Dat moet ook háár zeer hebben belast en onzeker gemaakt. Waarschijnlijk was het achteraf beter geweest haar intensiever erbij te betrekken.

Voor mannen die in hun jeugd seksueel misbruikt zijn is in de verwerking het thema mannelijkheid en man-beeld altijd zeer essentieel (Gianotten, 1988b). Ook bij Henk speelde dat man-zijn in een aantal aspecten mee. Hij had erg veel moeite met de verwarrende emoties (en was dan soms jaloers op zijn vriendin die daar zoveel gemakkelijker mee kon omgaan). Hij is een tijd lang erg onzeker geweest. Hij had in de eerste maanden een paar fikse autoriteitsconflicten op school. Regelmatig hebben we dat gespiegeld aan het feit dat hij als man was onderuitgehaald en daardoor een mate van zekerheid over zijn mannelijke identiteit was kwijtgeraakt. In vergelijking met mijn begeleiding van mannen die als jongen zijn misbruikt ben ik daar bij Henk relatief weinig mee bezig geweest. Henk was al volwassen (en niet zo erg macho) waardoor zijn perceptie als man door de verkrachting relatief weinig schade had ondervonden.

Jongens en mannen als slachtoffer?

Seksueel misbruik van jonge jongens begint geleidelijk uit de taboefeer te komen. De problemen daarbij zijn elders beschreven (Gianotten, 1988a; v.d. Broek, 1991;

Schoemaker, 1991; Lange & Bakuwel, 1991). Dat vormen van onvrijwillige seks ook voor jonge mannen niet vreemd zijn blijkt uit recent onderzoek in de Verenigde Staten. Ruim 60% van een groep ondervraagde jonge mannen was betrokken geraakt in ongewenste seksuele contacten (Muehlenhard & Cook, 1988). Belangrijke redenen waren (in volgorde van voorkomen): 1. Seksuele stimulatie door de partner samen met de onmogelijkheid van veel mannen om "nee" te zeggen tegen seks; 2. Onzekerheid en angst impotent of homoseksueel te lijken; 3. Overreding door vrienden; 4. Verbale dreiging ("Als je het niet doet, maak ik het uit!"). Van hen gaf 5% aan dat een zekere mate van fysieke kracht was gebruikt. In een ander onderzoek gaf 16% van 268 mannen aan zich ooit tot een coïtus gedwongen te hebben gevoeld (Struckman-Johnson, 1988). Meestal ging het dan om psychologische dwang, zoals het dreigen de relatie uit te maken of de dreiging negatieve dingen van de man aan anderen te openbaren. Twee mannen gaven aan dat ze louter via fysiek geweld door een vrouw tot seks waren gedwongen.

Over dwang met geweld bij mannen door mannen bestaat vooral informatie vanuit mannengemeenschappen als gevangenis (Calderwood, 1987) en het leger (Bullinga, 1984). Vaak benoemen de mannen die dat doen zichzelf overigens heteroseksueel.

De psychologische gevolgen van verkrachting zijn voor een man onder andere zo ernstig omdat er een geweldige aanslag is gepleegd op zijn mannelijke identiteit. Hij voelt zich erg bedreigd door het feit dat hij geen controle meer heeft over de situatie en soms ook doordat hij het beleeft in een homoseksuele context die hem in verwarring brengt.

Over mannen, met geweld verkracht door een vrouw, is in de literatuur tot nu toe slechts sporadisch melding gemaakt. Laten we hopen dat het verhaal van Henk een grote uitzondering blijft.

Literatuur

- Broek, J. van den (1991). *Er zijn geen namen voor; jongens als slachtoffer van seksueel misbruik*. Ambo, Baarn.
- Bullinga, M. (1984). *Het leger maakt een man van je: homoseksualiteit, disciplineren en seksueel geweld*. SUA, Amsterdam.
- Calderwood, D. (1987). The male rape victim. *Medical aspects of human sexuality*, May: 53-55.
- Gianotten, W.L. (1988a). Jongens als slachtoffer van seksueel misbruik. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 43: 1179-1196.
- Gianotten, W.L. (1988b). Begeleiden van seksueel misbruikte jongens en mannen. *Multidisciplinair tijdschrift Beweging en Hulpverlening*, 5: 282-292.
- Gianotten, W.L. (1991). Partners bij de hulpverlener. pag 147-164 in: Beelen, J., Heinsius, J.; *Redders in Nood; Dilemma's van partners van vrouwen met seksueel-geweld ervaringen*. Ambo, Baarn.
- Groth, A.N. (1979). *Men who rape; the psychology of the offender*. Plenum, New York.
- Lange, A. en B. Bakuwel (1991). Seksueel misbruik van jongens. *Tijdschrift voor Directieve Therapie*, 11: 19-42.
- Masters, W.H. (1986). Sexual dysfunction as an aftermath of sexual assault of men by women. *Journal of Sex and marital Therapy*, 12: 35-45.
- Muehlenhard, C.L. en S.W. Cook (1988). Men's self report of unwanted sexual activity. *Journal of Sex research*, 24: 58-72.
- Sarrel, P.M. en W.H. Masters (1982). Sexual molestation of men by women. *Archives of Sexual Behavior*, 11: 117-131.
- Schoemaker, B. (1991). *Niet gehoord en niet gezien; Verwerking van seksuele trauma's bij vrouwen en mannen*. Swets & Zeitlinger, Amsterdam/Lisse.
- Struckman-Johnson, C. (1988). Forced sex on dates: it happens to men, too. *Journal of Sex Research*, 24: 234-241.

Nawoord

In het laatste gesprek was Henk optimistisch. Hij sprak de hoop en verwachting uit het verder alleen te kunnen. Ik deelde die hoop en voelde mij gerustgesteld toen hij geen contact meer opnam.

Twee jaar later (april 1992), na het schrijven van dit verhaal, nam ik zelf contact op om Henk toestemming te vragen voor publicatie. Hij vertelde dat het hem nu goed ging. Hij vertelde ook dat hij in de tussentijd uitgebreid hulp nodig had gehad, met daarbij een half jaar (!) opname. Ik was geschokt. Enerzijds had ik het trauma en de gevolgen daarvan dus toch te klein ingeschat, anderzijds had ik Henk's coping mechanismes, maar ook mijn inzicht en mijn daadwerkelijke hulp dus te groot ingeschat. Met verwarring en gêne moet ik dat nu achteraf concluderen. Dat hoort deels thuis bij mijzelf. Deels ook hoort dit bij de realiteit van een dergelijk verhaal. Daarom ook lijkt dit nawoord nodig.